

Hogyan válasszunk a kereskedelembe kapható on-line irodalomkutató rendszerek között?

(Ipari esettanulmány)

Az iparban dolgozó vegyészek – az *American Chemical Society* egyik jelentése szerint – átlagosan heti 12 órát fordítanak szakirodalom kutatására és olvasására.

A számítógépes on-line információs hálózatok elterjedésével ez az időtartam jelentősen lerövidíthető. További előnyt jelent, hogy többféle, bőségesebb és lényegében a vállalat (intézmény) gazdasági potenciáljától és fizikai értelemben vett helyétől független információforrás áll a felhasználók rendelkezésére. *Az információátvitel és feldolgozás fajlagos költsége csökken és nincs szükség nagy egyszeri beruházásokra.* A szerző véleménye szerint ipari környezetben ez utóbbi a legfontosabb tényező az on-line rendszerek gyors elterjedését kiváltó okok közül.

Az iparban az információ sokszor igen nagy értéket képvisel, de a szerző tapasztalata szerint ezt szinte sohasem próbálják meg pénzben kifejezni. Közismert viszont, hogy az információ hiánya milyen károkat okozhat.

A mérnökök ritkán folyamodnak külső bibliográfiai keresőrendszerekhez, ha a vállalatvezetés erre nem sarkallja őket. A szerző által leírt esetben viszont a vezetés szorgalmazta az on-line információkereső hálózatba való bekapcsolódást.

A megfelelő on-line rendszer kiválasztásánál és működésbe állításánál sok tényezőt kellett figyelembe venni.

A felhasználó igényei

Az igények felmérésénél tisztában kell lenni azzal, hogy a kutatás különböző fázisaiban változik a felhasználók igénye. A kutatási program beindulásakor a kimerítő irodalomkutatás, később pedig egy-egy szűk terület vizsgálata kerül előtérbe. *A szükséges információ minősége nemcsak tudományterületenként változik, hanem a felhasználó képzettsége és tapasztalata szerint is.* Más a fontos az elméleti kutatóknak, a fejlesztőknek, az alkalmazóknak. Sokszor széles körű, de nem túl alapos tájékozódás a cél. Vannak, akik az on-line rendszereket csak ilyen típusú irodalomkutatásra tartják alkalmasnak. A szerző tapasztalatai szerint az igények túlnyomó többsége is többé-kevésbé ilyen tallózó jellegű.

A hardware kiválasztása

A vezetés hardware kérdésekben a vállalat számítógépes adatfeldolgozó munkatársaihoz fordult. Véleményükkel ellentétben a szerzőnek többször kellett hangsúlyozni,

hogy a rendszeres on-line szakirodalomkutatás céljaira telexgép is szükséges (és nem display), mert az eredménynek a felhasználónál leírva kell megmaradnia.

Technikai problémát okozott az egyik cég által gyártott display és a másik telexgépének illesztése. A használt telexgép azonkívül lassú és zajos is volt. Tapasztalataik szerint a felhasználónak a terminál kiválasztásakor ügyelnie kell arra, hogy a telexgép és a display sorhosszúsága megegyezzen, a fogyóeszközök utánpótlása biztosított legyen és a szervizszolgálat megfelelő legyen. Figyelembe kell venni a szerelési, üzemeltetési, bér- és beszerzési költségeket stb.

Adatátvitel

A szerző ismerteti az USA-ban igénybe vehető különböző adatátvivő rendszereket. Vizsgálandó kérdésként felveti, hogy a rendszer használata közben az átvitelben bekövetkezett hiba esetén követelhető-e kártérítés az adatközlőtől.

A rendszer és az eladó cég

A jó on-line rendszer főbb tulajdonságai:

bármikor, bármilyen utasítás közölhető legyen a rendszerrel;

rugalmasan lehessen megválasztani, hogy az egyes rekordok, illetve rekordelemek közül mit akarunk kiírni?

megjelenési idő, nyelv stb. szerint is végezhető legyen a kutatás;

legyen lehetőség on-line (azonnali) és off-line (postázott) kiíratásra is;

ne legyen korlátozás a logikai operátorok és kereshető elemek vonatkozásában;

hozzáférhető on-line tezaurusz legyen;

kutatási utasítás hivatkozhasson előzőekre;

az adatbázis és a program ne legyen kívülről elrontható;

a rendszer programnyelve a lehető legközelebb essék a mindennapi beszédhez;

szókapcsolatokat, speciális szóösszetételeket is lehessen kerestetni;

a rendszerben legyen beépített tanuló program, megfelelő dokumentáció álljon rendelkezésre;

rövid legyen a válaszadási idő;

a rendszer minél több adatbázison tudjon működni.

A szerződéskötéskor alaposan mérlegelni kell a költségtényezőket. Egyes rendszerek esetében az előfizetési díjat ki kell fizetni akkor is, ha a felhasználó nem használja ki a rendelkezésére álló gépidőt. Más rendszerek esetében csak a felhasznált időt kell megtéríteni. Gyakori, hogy a rendszer felhasználóinak különböző kapcsolt kiadványokra is elő kell fizetniük.

Adatbázisok

Az adatbázisok értékelésekor a két legfontosabb tényező a felölelt időszak minél teljesebb reprezentálása és az időszerszerűség. *Lényeges az indexelés minősége, egyöntetűsége, megbízhatósága stb.* Egy szűkebb terület kutatóinak nem mindig célszerű az átfogóbb adatbázist választani.

Kereső stratégiák és rendszer-értékelés

Az információs rendszereket elsősorban aszerint értékelik, hogy mennyire pontosan és hiánytalanul nyerhető vissza belőlük az információ. Az eredmény azonban nemcsak a rendszertől függ, hanem a keresési stratégiától, tehát a felhasználótól is. *Fontos, hogy a felhasználó ismerje a tudományterület szóhasználatát, az adatbázis szerkesztési elveit, indexelési szabályait stb.* Az irodalomban sok példa ismeretes, amikor a felhasználó tájékozatlansága, tévedése vagy egyszerű gépelési hiba a kutatás eredménytelenségét okozta. A rendszerek rugalmassága különböző megközelítésekre ad lehetőséget, ennek megfelelően a költségeket nagyon befolyásolja a felhasználó tudása, ügyessége.

Az irodalomkutatás értéke sokszor magával a talált információ értékével mérhető, de lehet a mérés alapja, hogy a szükséges információt milyen költséggel sikerül megtalálni, vagy adott költség mennyi információ megtalálását teszi lehetővé.

A felhasználó és a rendszer

A felhasználó az on-line rendszerben intellektuális döntéshozó. *Igyekeznie kell elkerülni bizonyos gyakori hibákat; például*

a terminál nagy kiíró sebessége a felhasználót is indokolatlanul gyors reagálásra készíti;

a felhasználó tudatában van a gépidő magas árának, ez lámpalázat okoz;

a felhasználót idegesíti, hogy figyelik;

a szem befogadóképessége korlátozott, ez különösen display esetén okozhat gondot;

több rendszer ismerete esetén a felhasználó összekeveri a programnyelveket.

A környezet zaja, nem megfelelő megvilágítás, nem elegendő munkaterület, nehézségeket okoz. A hibázástól való félelem, illetve az irtózás a segítségkéréstől, kiábrándulási érzést okozhat. Az itt felsorolt veszélyek megfelelő felkészülés esetén elkerülhetők, az on-line rendszer e hibák elkerülése esetén megbízható, gyors és nagyon hasznos munkaeszköz, amely egyre szélesebb körben terjed.

/MARSHALL, D. B.: User criteria for selection of commercial on-line computer-based bibliographic services = Special Libraries, 66. köt. 11. sz. 1975. p. 501–508./

(Valkó Péter)

MIKROFORMÁK – MIKROKIADÁSOK

A mikroformák használatának gyakorisága

A mikroformák még nem érték el széles körű használatot, annak ellenére, hogy már sok éve alkalmazzák azokat a könyvtárakban. Vizsgálatok szerint a lehetőségek teljes kihasználására nem kerülhet sor addig, míg néhány igen komoly problémát nem sikerül megoldani. Ilyenek:

- a mikrofilmolvasó-övezet megfelelő világítása;
- a felhasználóknak megfelelő segítségnyújtás a mikrofilmek kezelésénél;
- az olvasóberendezések állapotának megjavítása;
- a mikroformán karmolások, törések, foltok megszüntetése;
- a mikroformák megfelelő tárolása;
- az olvasóberendezéseknek a testmagassághoz és az olvasási szöghöz való igazíthatósága;
- a mikroformák bibliográfiai és technikai minőségének javítása.

E problémák megoldásához átfogó és folyamatos kutatási programra és a szabványok nagyobb szerepére van szükség.

A fenti problémák hozzájárulnak a könyvtárhaználó körében a mikroformával szembeni negatív magatartás kialakulásához. *Vizsgálatot folytattak annak megállapítására, hogy mi az oka a mikroformák nem megfelelő mértékű használatának.*

A vizsgálat lebonyolítása

A Georgia Tech Library 1972-ben kifejlesztette LENDS távolsági hozzáférési rendszerét, amelynek keretében a campus 35 pontjáról biztosítottak közvetlen hozzáférést a mintegy 750 ezer kötetes állományhoz. E rendszerben jelentős szerepet játszik a könyvtár mikrofilmlapon levő katalógusa, amelyhez telefonos kérés lehetősége és postai kölcsönzés járul.

A szerző a rendszer működését vizsgálta. Feltevés szerint a mikroforma (katalógus) használata összefügg a LENDS használatával.

A véletlenszerűen kiválasztott ötven LENDS-haználóval, ill. nem-haználóval készült interjúban szerepet kapott egy kérdőív, amely a következőkre kért választ: